

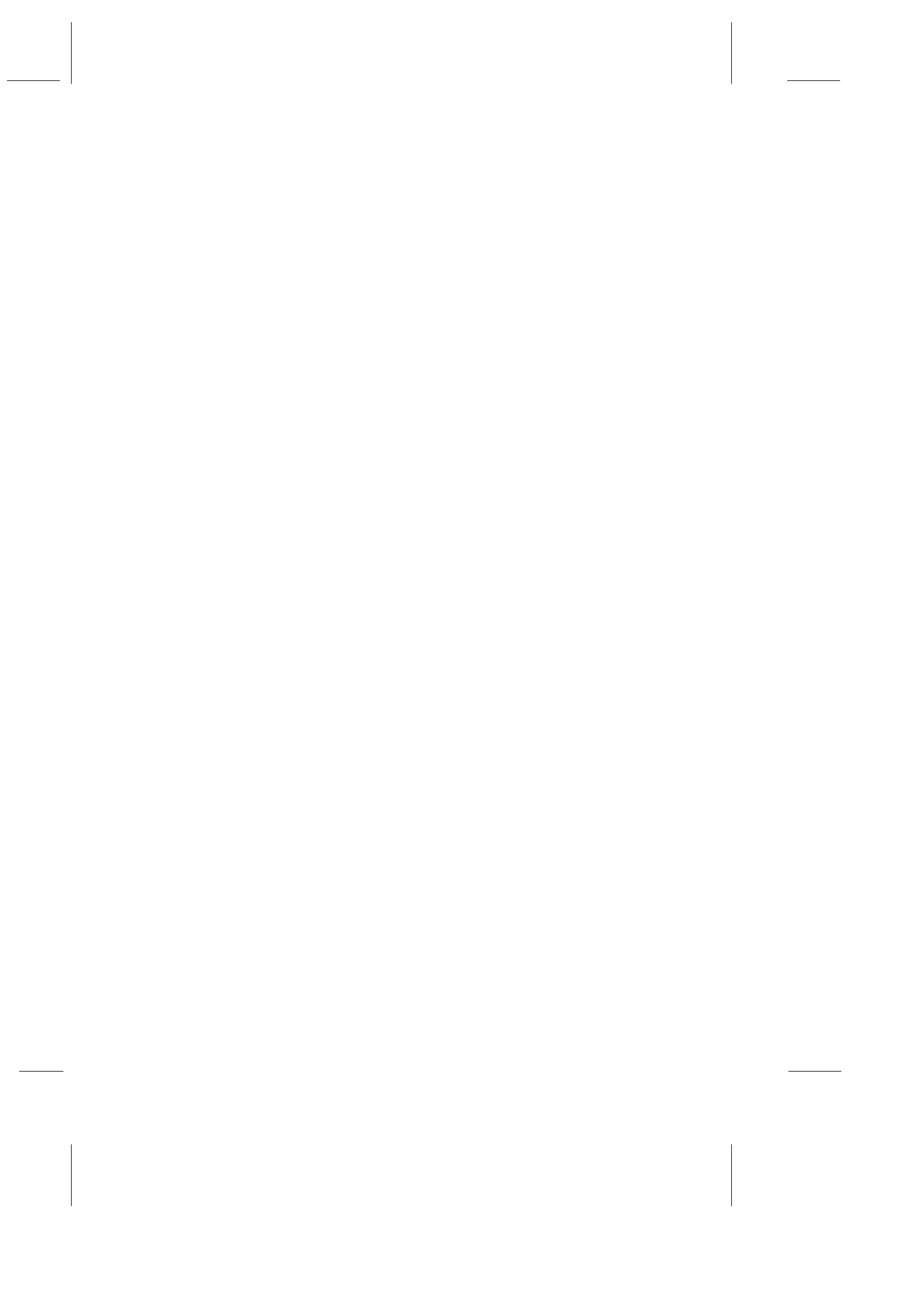
ועל הכול ומתוך הכול – שאלת העתיד: אם, איך ומתי נגיע אל ה"חוף"
המקוּוָה, למרות ה'שטף' העז, הקורע אותנו אברים אברים ונושאם
אחד אחד ל"ים הגדול".
(אחד העם, "תעודת השילוח", תשי"ג, קכז)

הקדמה

ספר זה הוא פרי מחקר מתמשך על אודות ייצוגיו של הים בתרבות הציונית. הנחת המוצא של המחקר היא שהתבוננות בתרבות לאומית מן הפרספקטיבה של הים כדימוי, עשויה להניב תובנות ולחשוף תהליכים שמבט בלעדי מן הפרספקטיבה הדומיננטית של היבשה עלול להחמיץ. ככזה עוסק הספר בביקורת הנרטיב הציוני שהעמיד במרכזו את היבשה, כשבמקומו מוצעת כאן התבוננות מן השוליים הימיים אל המרכז היבשתי. לספר מבוא כללי, ולאחריו שבעה פרקים המתחקים אחר ייצוגי הים ביצירות ספרות ובאתרי שיח שונים בתרבות העברית.*

אני מבקש להודות למי שסייעו לי בשלבים השונים של כתיבת הספר: לחברי קבוצת המחקר של "הפורום ללימודי חברה ותרבות בישראל" שבמכון ון ליר בירושלים, אשר במסגרתה נכתבו שלושה מפרקי הספר, ובמיוחד ליהודה שנהב, שלא הפסיק להמריץ ולעודד אותי ולתרום לי מתבונתו. תודה מיוחדת לאריק זקים שהזמין אותי להשתתף בכינוס על ארצות הים התיכון שנערך באוניברסיטת דיוק בארצות הברית (1999) ואשר ממנו צמח הרעיון לספר זה. שפר עליי מזלי ולימדתי את נושאו של מחקר זה בשני סמינריונים – האחד באוניברסיטת תל-אביב והשני באוניברסיטה העברית בירושלים, בשניהם נהייתי והחכמתי מתגובותיהם ומהערותיהם של תלמידיי, ועל כך נתונה להם תודתי. תודות גם לגיל אניג'אר, לאיל דותן, למתי הוס, לאריאל הירשפלד, לתמר הס, לאורי ש' כהן, לנילי מירסקי ולעירית רוגוף, שלימדו אותי והעירו לי במהלך כתיבת הספר. תודה מיוחדת לחנה נוה, המלווה המדעית של הספר, שעמלה על עבודת העריכה וסייעה בידי בעקשנותה ובתבונתה הרבה להבהיר ולחדד את כתב היד והצילה אותו ממעידות. תודה לזן שביט על עריכת הלשון המדוקדקת ולשרה סורני על העידוד ועל הליווי המסור. תודה לדנה זייברט על מלאכת מפתוח מדויקת ומקצועית. עם זאת, כל הפגמים שנותרו בספר הם על אחריותי בלבד. כל ההדגשות בציטוטים שבספר מופיעות במקור, אלא אם צוין אחרת.

* גרסאות מוקדמות של כמה פרקים התפרסמו במקומות אחרים, ראו עמ' 191.

מבוא | אל החוף המקווה

יצחק קומר, גיבורו של הרומן *תמול שלשום* מאת ש"י עגנון, שהוא מן הטקסטים המכוננים של הספרות העברית המודרנית, הוא דמות של חלוץ העולה לארץ-ישראל כדי להשתתף במפעל הציוני של בניית הארץ. קומר עולה על רכבת בעירו שבמזרח אירופה, ונוסע בה עד ללמברג, בירת גליציה, ומשם, דרך שלזיה, לווינה, שממנה הוא נוסע ברכבת לטרייסט שבאיטליה ומשם מפליג בים התיכון לארץ-ישראל. כאשר נגלה לעיניו ים זה בטרייסט, כותב עגנון כי, "אנשים שהיו עם יצחק בקרון עמדו ממקומם וקראו מתוך שמחה, זה הים, זה ימנו. יצחק עמד ונסתכל בים, זה הים שהוא סניף לימה של ארץ-ישראל" (עגנון 1966, 25).

השימוש בביטוי "סניף" הוא סימפטום להיררכיה המשעבדת את הים לארץ-ישראל. ואכן, כמעט הכול בתרבות הציונית ההגמונית, ובתוך זה גם הים, מוכפף לארץ-ישראל. גם כאשר הספינה של קומר חונה חניית ביניים באלכסנדריה, מתוארים העולים עליה מן הפרספקטיבה הבלעדית של ארץ-ישראל: הספינה היא זירה לוויכוחים פנים-יהודיים, בין הציונים המצדדים בהקמת ישות לאומית יהודית בארץ-ישראל לבין מתנגדיהם. הערכים הם נושא להתייחסות רומנטית מצד יצחק קומר, המשבח אותם, לעומת טבח האונייה, המגנה ומגדף אותם ואת היהודים כאחד. אך המפגש עם הערכים, תושבי הארץ, הוא בעיקרו המפגש הלא נעים עם הספנים הערכים, החוטפים את המהגר הצעיר בגסות ומורידים אותו אל החוף. אלא שאפילו אז, ברגע קשה זה, הם נגלים לעיניו מפרספקטיבה יבשתית-ארצישראלית מובהקת, כאילו "שנשלחו לקראתו להקל עליו את כניסתו לארץ, ועל דרך המליצה אמר בלבו, אמנו ציון שלחה את בניה להקביל את פני אחיהם שחזרו אצלה. ביקש להראות להם את איגרותיו שכתבו עליו גדולי גליציה כדי שידעו שלא טעו בו" (שם, 34).

דוגמה נוספת מכתבתו של עגנון היא סופו של הרומן *אורח נטה ללון*, שבו מספר המספר על חזרתו לארץ-ישראל, לאחר ששהה בשבוס עיר מולדתו. גם כאן נמל המוצא הוא טרייסט ועגנון מקדיש למסע בים עצמו שלושה

משפטים בלבד, כשהשלישי כבר מכפיף את הנסיעה ליעדה – ארץ-ישראל: חמשת ימים טלטלנו עצמנו בספינה. האור היה נאה והמים נוחים לנסיעה והספינה הלכה בנחת. עין בעין ראינו שארץ-ישראל מתקרבת והולכת ואנו מתקרבים לארץ-ישראל (עגנון תש"ך, 435).

הופעתו של הים בתמול שלשום ובאורח נטה ללון של עגנון היא סימפטומטית לתרבות הציונית. בתרבות זאת, המתפתחת לחוף הים התיכון, חוזר ומופיע סיפור קבוע המבליט עמדה של זרות לים. הביטוי העממי של עמדה זאת מסמן את הים כאתר של סכנה, שאליו יזרקו היהודים על ידי הערבים. אך הים מתפקד גם כתמונת-מראָה של הטריטוריה, שכן מה שחשוב בנרטיב ההגירה הציוני הוא לא הים, אלא עצם המעבר ממנו אל הטריטוריה. הטריטוריה היבשתית היא העיקרון המכונן של הלאומיות המודרנית, ולכן כל מה שמוליך אליה הוא בבחינת סיפור מעבר, ובכלל זה גם הים. באופן דומה אפשר להצביע על טריטוריות אחרות ושל אחרים, דוגמת המדבר או תחנות בגולה, כמשועבדות למטרה של הטריטוריה היבשתית של ארץ-ישראל. ייצוגי הים בתרבות הציונית כנספח וכמשני עומדים בניגוד למסורת היהודית הארוכה של מתן תשומת לב לים. כזהו למשל, הביטוי "הים האחרון", המופיע, בין השאר, בספר דברים פרק יא, 24: "כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בָּהּ רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבֵנוֹן מִן הַנֶּהָר נְהַר פְּרַת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יְהִי גְבֻלְכֶם". הפסוק מציין תנועה מן המזרח אל המערב, כשהים הוא גבולה האחרון של היבשה, ולא כמקובל בשיח הציוני המודרני – שבו היבשה היא השלב האחרון במסע בים. זוהי תשתיתו של מסע העברים ממצרים לארץ כנען (תוך חציית הירדן) שכיוונו הפוך מזה שהתפתח אחר כך בשיח הציוני, ועל כן הוא מועיד לים מעמד של יעד אחרון ונחשק, ולא של שלב שיש לעבור על פניו ולהכפיפו ליעד היבשתי. תשומת לב לים ולטקסטורה הספציפית שלו ניתנת אצל יהודה הלוי בשירו "יועץ ומקים":

הֵמוּ גָלִים פְּרוּץ גְּלִילִים / וְעֵבִים וְקָלִים עַל פְּנֵי הַיָּם
קָדְרוּ שָׁמַיִם וְיַחֲמְרוּ מִיָּמֵינוּ / וְעָלוּ תְהוֹמֵינוּ וְנִשְׂאוּ דְכָנוֹ
[...]

וְרָפוּ חֲזָקִים וְנַחֲלָקוּ אֶפְיָקִים / חֲצִיִּים עֲמָקִים וְהָרִים חֲצִיִּים
וְהָאֲנִי חוֹלָה יוֹרְדָה וְעוֹלָה / וְעֵין תּוֹלָה לְחוֹבְלִים אֵים
[...]

וַיִּם מְתוֹרֵצִים וְקָדִים יְפוֹצִץ / אֲרֻזִּים וַיִּפֵּץ רוּחַ קֶצֶףּוֹ.

(שירמן תשכ"א, 507-508)

לעומת זאת, ייצוג מודרניסטי של הים מופיע בסיפורו של י"ח ברנר "עצבים" (1911), שהוא מלב לבו של קנון הספרות העברית. חלקים גדולים בסיפור מתארים את מסע ההגירה של המספר ושל משפחה יהודית שאליה נתלווה. והנה, תיאור המסע לארץ-ישראל מאירופה הוא ייצוג של תכלית ששואפים אליה ללא לאות, וזאת על אף מכשולים רבים הנקרים בדרך. המטרה של ארץ-ישראל נחשקת עד כדי כך שבין הנוסעים מתעורר עימות סביב השאלה מדוע לא ירדה האשה בחיפה, שבה המעבר לחוף קל יותר. אבל הרוגז על האשה יסודו – מסביר המספר – בכך שלא ידעו כי באה מטרייסט, כלומר נסעה במסלול המקובל, שבו יפו קודמת לחיפה, ולא מרוסיה – שאז קודמת ביירות לחיפה וליפו (ברנר תשל"ח, 1255). אך לתכליתיות הנמרצת הזאת מצטרפת, כמעט בהכרח, שלילת הים עצמו, שעיקר תפקידו להיות אינסטרומנט בתהליך ההגירה שעליו אומר המספר: "ועכשיו – הלילות הקרים על מכסה-האוונייה, לחם-הניקודים, בעיטות-המלחים, זלזולי-הנוסעים ויתר ההרפתקאות... הנני מודה ומתוודה: הדרת הים התיכון לא לקחה את לבי אז!" (שם, 1243).

בספרו *עם הגב אל הים* פורש גדעון עפרת מסורת ענפה של התכחות לים בציון הארצישראלי. דוגמה בולטת במיוחד היא ציוריו של יוסף זריצקי משנות השלושים. זריצקי צייר אז מאות ציורים מעל גג ביתו ברחוב מאפו בתל-אביב, כשגבו מופנה אל הים (עפרת 1990, 123-150), עד כדי כך ש"האורח שיגיע מכוכב מארס אל הגלריות והסטודיות של אמנותנו העכשווית לא יוכל לנחש שנחת במדינה השוכנת לחופי הים התיכון" (שם, 124). שכן, כותב עפרת, "אין מנוס מההודאה שההגשמה הצינונית כל-כולה ביקשה אדמה ולא ים" (שם, 148). ואכן, הסיפור הצינוני הוא סיפור של הגירה מגולה לגאולה, כשהמסע לציון הוא מסע אל הטריטוריה דרך הים, המשמש רק אמצעי מעבר; כשלב שיש לחצות אותו ועל כן אין הוא נושא עמו משמעות משל עצמו, אלא לעולם הוא שולי, מקרי, ארעי ושקוף.

מהו, אם כן, תפקידו של הים בתודעתו של הלאום המודרני? הדרך המקובלת ביותר, שבאמצעותה מתוארת היווצרותה של הקהילה הלאומית המדומינת, היא להעמידה על בסיס הזמן והמרחב המשותפים שלה. על פי טענתו הידועה של בנדיקט אנדרסון, הדמיון הלאומי הוא זה אשר מצליח לחרוג מעבר לגבולות האפשריים של ההיכרות פנים אל פנים בין בני אדם, בתנאים שבהם לא תיתכן היכרות אינטימית כזו. כמו בלאומיות המודרנית, המכילה קבוצת אנשים גדולה מכדי לאפשר זאת, מייצר הדמיון הלאומי היכרות מדומינת, המבוססת לא על מפגש אישי, אלא על הידיעה הקולקטיבית של קיום זמן ומרחב משותפים (אנדרסון 1999). לאור זאת, קל

לראות איך ממלאת הטריטוריה הלאומית תפקיד מרכזי בדמיונה של מדינת הלאום. ואכן, הטריטוריה הלאומית היא מרחב הנתון לשליטה ולפיקוח של הקהילייה הלאומית המדומיינת, המתממשת לעתים קרובות כמדינת לאום. על פי היקפה ועל פי מה שמוכל בה, אנשים מדמיינים את המרחב הלאומי שלהם. הלאום כולל אנשים בעלי זהות דתית, אתנית, מעמדית ומגדרית, המוכפפים לתו הזהות של הלאומיות המדומיינת. כל זה מתקיים במרחב הטריטוריאלי המדומיין, אשר דמיונו כרוך בהפעלת זכויות ואפשרויות שליטה של הלאום. השליטה במרחב הלאומי המדומיין קובעת את מסלולי תנועתם של האנשים בו ואת המותר והאסור להם לפעול בתוכו.

ואכן, יש להטעים, מדינת לאום היא מעיקרה ארגון טריטוריאלי. למדינות רבות אין גבול ימי בכלל ומרחבן מוגדר על פני יבשה בלבד. במדינות שיש להן גבול ימי חלק הארי של הטריטוריה הוא יבשתי. שכן, המים הטריטוריאליים הם רצועה צרה של שלושה מילין של ים (היום שנים-עשר מילין), ומאז 1782 מקובל שרצועה זו נתונה לשליטת בעלי הטריטוריה הנושקת לה. ברור שהתחום והצורה של רצועה ימית זאת נקבעים על פי קווי המתאר של היבשה, שגבולותיה וצורתה הם הרכיב הקובע את הטריטוריה. לכן רק טבעי הוא שהטריטוריה תהיה מושא רווח ומועדף של ייצוג באתרי השיח השונים בתרבות הלאומית.

קרל שמיט, בספרו *The Nomos of the Earth* (Shmitt 2003) הצביע על התמורה שהתחוללה בסוף המאה ה-19 במעמדו הבינלאומי של הים. את תחילתו של המפנה הוא רואה בדוקטרינת מונרו האמריקנית (1823), שפסלה כל התערבות של מדינות אירופיות בשליטה בחצי הכדור המערבי וקראה תיגר על המערכת הפוליטית האירופית, כאשר המירה את ה-*Jus Publicum Europeum* (החוק הציבורי האירופי ששלט בשנים 1713-1914) בתביעה ללגיטימיות של השליטה האמריקנית בעולם כולו. אחת התוצאות הישירות של דוקטרינת מונרו היתה העלאת תביעה אמריקנית לשליטה על הים. זו היתה מהפכה ממשית, שכן תביעה זו עמדה בניגוד לתפיסה האירופית, שלפיה הים הוא חופשי ונמצא מחוץ לכל חשבון טריטוריאלי (כשבתוכו מתרחשת פעילות שודדי הים שהחוק לא חל עליה) ושאת האיזון בין חירות זאת לבין השליטה בים נטלה על עצמה – לעתים קרובות, ובעת שורה של מאבקים – אנגליה, שהיתה אז מעצמה ימית (שם, 172-173, 177). על ידי ההרחבה שהרחיבה הצהרת פנמה (אוקטובר 1939) את גבול קו החוף משלושה מילין ל-300 מילין, היא צמצמה עד כדי אבסורד את התנאים של גבול שלושת המילין המסורתי ואת הממדים המקובלים של מי החוף. בכך "הרחיבה את התפיסה של ה-*grossraum* (המרחב הגדול) לעבר "הים"

החופשי", ובהרחבה זאת היא צמצמה את הים החופשי כזירה של מלחמה, עד כדי השעיית הניגוד בין ים ליבשה (שם, 283).

על רקע מאבקי שליטה אלה נתפס הים התיכון בשיח הציוני לא כמרחב השייך ללאום "שלנו" וכלול בתוך גבולות התיחום והשליטה הציוניים, למעט המים הטריטוריאליים, אלא כים של אחרים. במשך תקופה ארוכה לא ראה עצמו השיח הציוני כ"בעל שליטה בים". כלומר, כמי שהמרחב הגדול שלו שולט בנתח מן הים החופשי.

ואכן, גם הספרות העברית החדשה העמידה במרכז לא את הים, אלא את ציון, כטריטוריה נחשקת – מראשית קיומה, ולבטח בעידן המודרני של הציונות. לכן, בסיפורים שמספרת ספרות זו לקוראיה, נודעת לים משמעות שהיא כמעט תמיד משנית ונגזרת. אפשר להכליל ולומר שבשיח הציוני נתפס הים בדרך כלל כרכיב שתכליתו העיקרית לשמש כמוביל, כשלב מעבר, שעוברים המהגרים, כלומר ה"עולים" לציון. הצגת ההגירה לארץ-ישראל כ"עלייה לציון", כטיפוס אל המקום הנחשק, מציבה את היעד היבשתי כבעל תכונות משובחות ונעלות מאלה של הים, המשמש אמצעי הובלה אל הארץ. זהו נרטיב-העל הציוני, החובק כול, שבאמצעותו סופרו ועדיין מסופרים אינספור סיפורים המכוננים את השיח הציוני. נרטיב זה כולל בתוכו היררכיה ברורה בין נמוך לגבוה, שהיא ההיררכיה שבין הים ליבשה. שכן היבשה היא זאת שעולים אליה מן הים.

"גלי הים השחור הומים", כותב "ביל"ויי אלמוני" בטקסט העפלה מובהק, "רועשים, יהמו, ירעשו. אונייתנו פורצת ועושה לה דרך. קדימה. ארצנו, ארצי, שנעשתה זה שנה וחצי מטרת-חיי היחידה, הארץ אשר עליה חלמתי בהקיץ ובחלום – היא הולכת וקרובה, הולכת וקרובה" (זהר ת"ש, 52). המים מיוצגים כאן מן הפרספקטיבה הבלעדית-טלאולוגית של ציון, שאת ההגעה אליה הם משרתים. דוגמה נוספת היא טקסט מאת כותב בשם בצלאל, שהתפרסם בקובץ השומר:

עוד ימי נסיעה אחדים ושמש בוקר האירה את ערמת בתיה של יפו. בשל צריחות הספנים ו[ח]מתם לא הרגשנו ברדתנו אל הסירה, בעבור הסירה בין הסלעים ובצאתנו אל החוף בין קהל בחורים, שיצאו לפגוש את הבאים בספינה (שם, 64).

דוגמה נוספת לנרטיב טלאולוגי, המוחק את הים לטובת היעד הארצישראלי, מופיעה במאסף החלוצי, בטקסט שכתב י' אידלשטיין:

כל המכשולים הוסרו סוף סוף. הרימונו את המפרש, הורם דגלנו שסחבנו אתנו עוד מרוסיה, ואנו בדרך לארץ-ישראל. אנחנו עוברים מרכבת לרכבת, מגבול לגבול, ממדינה למדינה. הנה, הנה משתרע לפנינו הים התיכון, הנה גליו הסואנים. ועל

מכסה האונייה – נושבת כבר רוח ארצי-ישראלית, פגישות עם אנשים רחוקים-קרובים, העולים ושבים לארץ (שם, 89).

סיפור העלייה אל הטריטוריה הוא סיפור מרכזי, שבאמצעותו מדומיינת הטריטוריה הלאומית כמושא של תשוקה. אבל אם נתבונן שוב במנגנון הדמיון הלאומי ששרטט אנדרסון, נוכל לראות שהוא עצמו מבצע גם פעולת כיסוי והחלקה של נרטיב-העל הלאומי, על פני החריקות והקונפליקטים השזורים בו, כפי שהם מתקיימים בסיפור העלייה ארצה. ואכן, אין ספק שלמסגרת המושגית של אנדרסון יש מחיר פרשני. כפי שכבר הציגו פארתה צ'טרג'י והומי באבא (Chatterjee 1986, 19-22; Bhabha 1994, 157-160) את הדמיון הלאומי כתוצר של סיפור אחד, הומוגני, המשתיק ומסתיר נרטיבים אחרים, מוכפפים ומודרים. לכן, המסגרת הקונצפטואלית שמציע אנדרסון אינה מאפשרת את הצגתה של התמונה המלאה, רוויית השברים. שכן, התמונה העולה מתיאור הלאומיות המדומיינת אינה אלא חלקית, ובדרך כלל מצטיירת מנקודת מבטו של הגורם ההגמוני בסיפור הלאומי, כאשר קבוצות אחרות, המתקיימות בשוליים, נדחקות ממנו החוצה ואינן זוכות לייצוג. הקרעים, ההתנגדויות והיעדר רציפות בנרטיב הלאומי, מוחלקים ומוצגים כתוצר משותף ואחיד, המתקדם לקראת קיומו הקדמון והנצחי של הלאום. סיפור זה מייצג במרכזו את הטריטוריה הנחשקת, וכך גם את מעמדו המשני של הים ביחס אליה. הייצוג הסיבתי והתכליתי של הים ליבשה מייצר סיפור טלאולוגי של מעבר ליבשה דרך הים, כלומר להכפפת הים ליבשה. להכפפה זו יש תפקיד בהצדקת הסיפור הלאומי כמייצר התאמה בין הלאום לבין הטריטוריה שלו. אלא שהתקווה הזאת להתאמה בין לאום לטריטוריה היא גם כסות לאי-התאמות ולמכשולים רבים שעליהם היא מבקשת לכסות. מי שקשרו את גורלם בים, או מי שהים הוא בעבורם מקום מכונן, כמו המעפילים לארץ-ישראל (שזהותם נקבעת על פי ההעפלה דרך הים), נדחקים לשוליים של הנרטיב הלאומי, ומאבקם מתואר בעיקר מן הפרספקטיבה של הטריטוריה שמצדיקה אותו.

במאמרו על גיאוגרפיות פוסט-לאומיות קורא ארג'ון אפאדוראי תיגר על השתלטות הטריטוריה על השיח הלאומי, ומוכיח שאין לקבל את מושג הטריטוריה כפשוטו, בלי להקשות על ההומוגניות ועל המובנות מאליו שלו. שכן, לטענתו, רוב הטריטוריות של מדינות הלאום הן למעשה פוסט-לאומיות, במובן זה שהן כוללות אוכלוסיות שזהותן מאיימת על האיזומורפיות, הכביכול מובנת מאליה, בין טריטוריה ללאומיות. מדובר, אומר אפאדוראי, במאמץ של מדינת הלאום לנכס לעצמה את הטריטוריה

כמהות הומוגנית ובכך לדחוק לשוליים את מי שמאתגרים את התמונה האחידה הזאת (Appadurai 2002).

לכן, התבוננות ביקורתית בסיפור הלאומי ברוח דבריו של אפאדוראי, וכפי שמציעים גם צ'טרג'י ובאבא, יכולה לשמש מנוף רב ערך לאתגור התמונה האחידה, על ידי חשיפת קרעיו וסתירותיו של סיפור זה. התבוננות בסיפור הלאומי, אגב הענקת תשומת לב לתפקיד שממלא בו הים, יכולה לשמש נקודת מוצא ביקורתית לתיאור הנרטיב הלאומי. מכאן שההצבעה על מיקומו המשני, המוכפף, של הים, ביחס ליבשה, יכולה לחשוף את המאמצים להכחשת הים ולהדחקתו, אשר מטרתם היא להציג משניות זו של הים כדבר טבעי ומובן מאליו. הסירוב לקבל מוכפפות זו כדבר מובן מאליו והתבוננות בה כייצוג מכוון, שתכליתו לשרת את הנרטיב הציוני, יכולים להאיר פינות מואפלות נוספות בשיח הלאומי. המבט הביקורתי, החושף את מוכפפותו המכוונת של הים ליבשה, יוכל להציג את השיח הלאומי כרדוף סתירות וכוחות מנוגדים, ובמיוחד יוכל להאיר את הגיוון ואת העושר המאפיינים אותו, ואשר מוסתרים מעינו של המתבונן בו מן הפרספקטיבה ההגמונית. הים, אם כן, הוא מכשיר לפיתוחה של מה שאפשר לכנות "אפיסטמולוגיה ימית" ביחס לשיח הלאומי. ההתייחסות אליו כאל אתר של סכנות ושל פחדים אירציונליים, שאינו נכנע למרות סדורה ומוקפדת של גבולות וכללים, ולהיותו זירה של חוסר יציבות שאיננה ניתנת לסימון רהוט – מאפשרת לפתח באמצעותו מבט ביקורתי כלפי השיח הלאומי היבשתי. שכן, לעומת הטריטוריה היבשתית, המתוחמת והקבועה במידה רבה, הים הוא מסה לא מוגדרת, עמוסת רכיבים לא נודעים, מאיימים ומפתיעים. על כן, הוא יכול להפר את גבולותיה, את יציבותה, את ודאות קיומה ואת מובחנותה – המבקשת להיות "טבעית" – וכך גם את משקלה המכריע של הטריטוריה בייצור הסיפור הלאומי.

כדי להתבונן בסיפור הלאומיות היהודית המודרנית לא מנקודת המבט ההגמונית של הטריטוריה היבשתית, אלא דווקא מנקודת המבט השולית והמודחקת של הים, יש להתחשב בעצם השימוש שנעשה בים כדי לספר את סיפור הטריטוריה היבשתית, ולייצר כך ידע ביקורתי על אודות הלאומיות והיבשה שבמרכזה. אפשר לעשות זאת מן הפרספקטיבה של הים המודחק ממנה, השולי והארעי לה. כדי לספר זאת מנקודת המבט של המים יש לשאול, למשל, כיצד השימוש המודרניסטי במוטיב הרומנטי של הספינה שעוזבת את החוף, מספר בסופו של דבר את סיפור הטריטוריה ומכפיף את עצמו אליו. ואכן, הסיפור הציוני מתגלה כסיפור אירופוצנטרי של הגירה מגולה לגאולה, כשהמסע לציון הוא מסע אל הטריטוריה דרך הים, המשמש

רק אמצעי מעבר, כשלב שיש לחצות אותו – שלב בדרך, שעם כל ארעיותו הוא שלב הכרחי, שגם מטהר ומזכך (נוה 2002, 85).

התרבות ההגמונית שימרה ואשררה שוב ושוב, בשפע של טקסטים, ובתוכם גם בכתיבה הספרותית, את ייעודו של הים כ"מעביר" בלבד. הייצוג המרכזי של הים בשיח ההגמוני היה, אם כן, דרך ההפלגה המיתולוגית עליו ממזרח אירופה לפלשתינה, דרך טרייסט שבאיטליה ועד נמל יפו. הפלגה שתכליתה להגיע אל הטריטוריה, ולתכלית זו מוכפפות כל תלאות הדרך. תקופת ההפלגה בים היא מעין כור מצרף, שתפקידו לגבש את העוברים בים לקראת מפגשם עם הטריטוריה היבשתית.

הים הציוני הוא ים מודרני, השונה בתכלית מן הים התיכון ההיסטורי כפי ששרטט אותו במחקריו פרנץ ברודל, כאזור בעל אחידות אקלימית, גיאולוגית, חברתית ותרבותית. ברודל התקומם בתוקף נגד האנכרוניזם שבראייה המודרנית של הים התיכון כאגם קל לחצייה, המחמיצה את גדולתו ואת ממדיו הענקיים בעבר. ברודל, המעמת בין הים הקדום לים המודרני, מעניק לו כעת, עם הצטמצמותו, תכונות המבהירות את הפיכתו למשרתה של היבשה: הים, צריך לנסות להעלותו בדמיון, לראותו בעיניו של אדם מן העבר: כגבול, כמחסום המשתרע עד לאופק, כמסה אדירה ומהממת, נוכח-תמיד, מופלאה, מסתורית. עד לא מכבר, עד לספינות הקיטור ששיאי מהירותן נראים היום מגוחכים – תשעה ימים כדי לעבור, בפברואר 1852, ממרסיי לפיראוס – הים נותר אדיר ממדים, לפי המידה העתיקה של המפרש ואינספור הספינות שהיו תלויות בגחמות הרוח, ספינות שנדרשו להן חודשיים לשוט מגיברלטר לאיסטנבול, ולפחות שבוע, לעתים קרובות שבועיים, ממרסיי לאלג'יר.

מאז מצטמצם הים התיכון בכל יום, ממש כעור היחמור! ובימינו חוצה אותו מטוס, מצפון לדרום, בפחות משעה, מתוניס לפלרמו נדרשות שלושים דקות: אך בקושי עזבת וכבר אתה עובר את הגבול הלכן של מלחות טרפאני שבסציליה. אתה ממריא מקפריסין והנה כבר רודוס, גוש שחור וסגול, וכמעט מיד לאחר מכן מופיע הים האגאי, האיים הקיקלאדיים בצבע אשר לקראת הצהריים נוטה לכתום: ואפילו לא הספקת להבחין וכבר אתה באתונה.

על ההיסטוריון להתנתק בכל מחיר מן הראייה הזו, ההופכת את הים התיכון העכשווי לאגם. כיוון שמדובר במידות שטח, הבה לא נשכח שהים התיכון של אוגוסטוס ושל אנטוניוס, או זה של מסעי הצלב, ואפילו זה של ציו של פיליפ השני, היה גדול פי מאה או פי אלף ממה שמתגלה לנו היום במסעותינו במרחק האווירי והימי. לדבר על הים התיכון של ההיסטוריה, וזה הדבר הראשון שיש לשים לב אליו ולדאוג לו, משמעו להעניק לו את ממדיו האמיתיים, לדמיין אותו בתוך מלבוש אדיר ממדים, כי הוא לבדו היה בעבר יקום שלם (ברודל 2002, 32-33).

לעומת "הים התיכון של ההיסטוריה", הרי האגם המודרני, הקל לחצייה גם בשל התפתחות הטכנולוגיה המקצרת טווחים, מאפשר למתבונן בו להכפיף אותו לצרכיה ולעולמה של היבשה. האגם הוא רק הפרעה פעוטה ברצף היבשתי, ולכן הוא מיוצג כנתון למרותה ולצרכיה של היבשה. ראייה מודרניסטית כזאת של הים ניסח דוד בן-גוריון, מייסד מדינת ישראל וראש ממשלתה הראשון. בהתבוננות לאחור אל קדמות העם היושב בציון של הים התיכון הוא הבליט את המעמד המשני של הים גם בדימוי ההיסטורי של הלאומיות היהודית:

העם היהודי לא היה עם ימי, לא בתקופת הבית הראשון ולא בתקופת הבית השני. אמנם אחת השירות העתיקות ביותר של עם ישראל היא שירת הים של משה. אבל המעבר בים של יוצאי מצרים היה מבצע יבשתי, ולא מבצע ימי... ארצנו שוכנת על שני ימים, ים התיכון במערב וים סוף בדרום, ואף פעם לא הגיעו אבותינו הקדמונים לשני הימים בבת אחת. וההבטחה בתורת משה: "ושתי גבולך מים סוף ועד ים פלשתים" נתקיימה בימינו ועם ישראל הריבוני שוכן על שני ימים זו הפעם הראשונה בתולדותיו... גם אחרי יציאת מצרים, וגם אחרי שיבת בבל הגיעו היהודים ממזרח ודרך היבשה... בפעם הזאת – חזרו היהודים לארצם מהמערב – ודרך הים. זוהי אחת מהעובדות המרכזיות של שיבת ציון שבימינו... הים נתן לנו גישה חופשית לפזורי היהדות בגולה ולאומות-העולם. לפסוק הנפלא בישעיהו: "השמה מעמקיים דרך לעבר גאולים, ופדויי ה' ישוּבון ובאו לציון ברנה" (ישעיהו נא, 11-10) – ניתנה המשמעות האקטואלית רק בדורנו-אנו. לא בימי הבית הראשון ולא בימי הבית השני שימש הים "דרך גאולים". רק בימינו נוהרת העלייה דרך הים, מחוץ לעלייה הנישאת על כנפי נשרים של מטוסים... אבותינו קראו לים התיכון "הים הגדול", כי הם מעולם לא הגיעו מעבר לים כקרוביהם הצידוניים. אולם ים התיכון בעצם אינו אלא אגם, אחד האגמים הסגורים שיש לו מוצא צר לאוקיינוס האטלנטי, שהיהודים הקדמונים מעולם לא הגיעו אליו (בן-גוריון 1950).

על דברים אלה הגיב ירמיהו הלפרין, ימאי ואיש הימין הרביזיוניסטי. הוא ביקש להציג אלטרנטיבה לתרבות ההגמונית של תנועת העבודה הציונית-סוציאליסטית, אשר עיצבה את מושגי היסוד שלה דוגמת "דת העבודה" ו"כיבוש העבודה" סביב היבשה. על כן כתב:

חוות-דעת זו של בן-גוריון על היעדר מסורת ימית עברית, והעלמת האמת ההיסטורית על עברנו הימי הנפלא בימי קדם, עוברות כחוט השני גם בדבריהם של כל שאר ההיסטוריונים "מטעם", שלגבי דידם מתחילה ספירתנו הימית מיום היווסדו של החבל הימי לישראל, בשנת 1937 (הלפרין תשכ"א, 8).

אך זוהי עמדה חריגה ושולית בשיח הציוני. שכן, לעומת הדחיקת הים על ידי ההגמוניה הציונית-סוציאליסטית, והתפיסה של "עם הגב אל הים" האופיינית לה, הימין דווקא אימץ את הים, אם כי למטרת הרחבת גבולותיה של היבשה. הים נתפס על ידי הרביזיוניסטים כחלק אינהרנטי של התרבות העברית ולא רק כאינסטרומנט המשרת את ההפלגה אל היבשה. צי עברי, כמו ריבונות עברית ומדינה עברית, נתפסו כמושגי יסוד של נאמני הציונות המדינית של הימין הציוני-רביזיוניסטי והוצבו דרך קבע לעומת ההתיישבות החקלאית הקיבוצית של תנועת העבודה הציונית-סוציאליסטית, שהעמידה במרכזה את ערכי הקרקע והטריטוריה (שם, 11).

הלפרין מבקש לייצר בספרו מסורת אלטרנטיבית לאומית-ימנית, שהעלתה על נס את הים ואת הימאות, וזו כוללת בתוכה גם מנהיגים פוליטיים כמו תיאודור הרצל וזאב ז'בוטינסקי, ואת פועלה הימי הענף של תנועת בית"ר (ברית יוסף טרומפלדור, ארגון הנוער של התנועה הרביזיוניסטית) ושלוחותיה. מעמדה אופוזיציונית זאת הוא טוען כי:

העם העברי העלה את מעלליים שלו על אחד העמודים המזהירים ביותר בספר תולדות הימאות של עמי הים התיכון, בימי קדם שלט הצי העברי על ים ואוקיינוס, וכן היתה מסורת מפוארת ליורדיים עברים, והיו גילויי רומנטיקה ושירה ואגדות-ים עבריות. אכן, יש מקום לסברה, כי אגדות האיליאס והאודיסיאה מבוססות על העתק מ"לוג-בוק" (יומן ימי) של ספינת מסחר צורית-עברית בהפלגתה לאיי הקליפסו (ליד גיברלטר) (שם).

בהמשך, מסתמך הלפרין על ספרו של רפאל פטאי *הספנות העברית* (1938), הקובע בוודאות מוחלטת כי היתה ספנות עברית בימי קדם, וכן שהיו קברניטים עברים ובעלי ספינות עברים בין עמי הים התיכון. כמו כן, מזכיר הלפרין את יורדי הים משבטי ישראל, זבולון ויששכר, ואת ספינותיו של שלמה המלך, שהפליגו מעציון גבר אל הים האדום והאוקיינוס ההודי, וכן את צי הקנאים בימי חורבן הבית השני שהרומאים הנציחו את ניצחונם עליהם באמצעות טביעת מטבעות שנשא דגמי אוניות עבריות וכתובות *Judea Navalis* (יהודה הימית) ו-*Victoria Navalis* (ניצחון ימי) (הלפרין תשכ"א, 8-9).

גרסה רדיקלית עוד יותר – שניסתה להציב את הים בראש סדר היום הלאומי, מעבר להיותו אינסטרומנט, אגב הבלטת מעמדו של "יורד הים" כנציג בכיר של הלאומיות הציונית המתהווה – פותחה בשנות השלושים, הרחק מן הקונסנזוס הלאומי-תרבותי, בידי עדיה חורון-גורביץ', שהיה מקורב לזאב ז'בוטינסקי ואף השפיע עליו רבות בעניין זה. הוא היה זה שהניע את המהלך הכנעני של יונתן רטוש וסיפק לו, בעת שהותו בפריז, את הבסיס

ההיסטורי והפילולוגי לעמדתו האידיאולוגית (שביט 1984). על פי חורון, התייחסו העברים הקדומים אל הים באורח שונה במובהק מן התפקיד שהוא ממלא בתמונת העולם של המאה ה-20:

כפי שמתברר מתוך הביטויים שבשרידי ספרותם הקדומה, השקיפו ההרים על הארץ ממקומות הנמצאים בקרבה יחסית לים הגדול, המהווה את האגף המערבי בעולמם. לכן ההרים של מזרח בקעת הירדן והלבנון מכונים "הרי-הקדם", "הרי קדם", ו"ארץ הקדם", המדברית מעיקרה, משתרעת על רוב שטחה של "הארץ" כולה, כי חלקה האחר – האחורי, האחרון – הוא ים יותר מיבשה.

[...]

מחוז הים, הצר כנגד שטחי הקדם הנרחבים, תופס מקום מכריע בתולדות העברים ובדמיונם. הסיבות לכך אינן כלכליות ותרכותיות בלבד, כי אם עצם התחושה הגיאוגרפית של העמים דוברי עברית, דוברי "שפת כנען", נשענת על עמדות מערביות בתוך ארצם. לכן הארץ נראית לפי פרספקטיבה המדגישה את הנוף הכנעני הקרוב, ממול האופקים המדבריים הרחוקים יותר, אשר בהכרח "מתקצרים" (במובן התקצרות פרספקטיבית) כלשהו. וזאת גם מפני שהעברים הביטו על עולמם לאו דווקא ממרומי הרקיע אלא מגובה נמוך למדי, מראשי ההרים שבגבול כנען. אפילו באגדת אלה-אב, נקודת המבט היא מה-ר-מוריה, או מפסגת הר-נבו, או לכל היותר מראש הלבנון: הכול סמוך לקרקע הארץ, ולא הרחק מן הים. בקיצור: בעת שמפותינו הפונות צפונה, מראות לנו את הארץ כמשתרעת מלמטה למעלה מתוך ערבות הנגב או שממות ערב – קודמינו העברים ראוה בכיוון אחר ובמהות אחרת: מים קדמה, ולכן יאה לקרוא לארץ-העברים גם ארץ הקדם, הארץ שמזרח לים הגדול (חורון-גורביץ' 2000, 37-39).

חורון-גורביץ' ביקש להעניק חיים ומעמד לתמונת עולם המדמיינת את קהילת הלאום באופן שונה מן הזמן והמרחב של הציונות הקלאסית. לים נודע אצלו מעמד מיוחד. הוא לא נמצא בשוליים, כנספח לקו מצפון לדרום הממקם אותו בשוליים המערביים, אלא הוא מעצב כלכלת זהות, שבאמצעות הקו המוליך ממזרח למערב מעניקה לו מעמד אפיסטמולוגי חשוב ביותר כבן זוגו וכניגודו של המזרח.

באוטוביוגרפיה שלו סיפר ערי ז'בוטינסקי, בנו של זאב ז'בוטינסקי, על עמדותיו של חורון-גורביץ' בעניין חשיבותו של הים ומרכזיותו בתרבות העברית: עוד בסוף 1931 כתב אבי מאמר שהתפרסם באידיש (ואחר-כך, ב-5 בפברואר 1933), בתרגום עברי גרוע למדי *מזינת העם* על הנושא "ישראל וקרתגו", בו הוא מביא לקורא את תכנה של סדרת מאמרים על נושא זה שפרסם גורביץ' בראזסוויט הפאריזאי בחתימת "אל-רעיד". המאמר על "ישראל וקרתגו" הוא ניסיון שעשה אבי

להסביר לקורא האידישאי את הרעיון (שכיום בארץ, הוא מקובל הרבה יותר מאשר היה לפני שלושים שנה בפולין וליטא) כי אנשי קרת-חדשת דיברו עברית וכי הפיניקים, שהיו מתושבי קרתגו, היו בני העם העברי, וכי חניבעל הוא אחד מגיבורי-התהילה העבריים. אבי מסכם את תפיסתו ההיסטורית של גורביץ' בפסקה הבאה (אני מצטט בלשון התרגום *מחזית העם*):

"בקיצור המסקנה של אל-רעיד היא זאת: הפיניקים היו 'עברים' כמו שהיו כל התושבים הקדמונים של כנען וכמו שהיו בני ישראל בעצמם, מייסדי קרתא-חדתא ויוצרי הספנות העולמית ומגלי מיצר גיברלטר היו לא רק 'שארי בשרנו', אלא, אם אפשר להגיד כך – היינו אנו בעצמנו.

[...]

אחד הרעיונות שהניח גורביץ'... היה זה: את ארץ-ישראל יש לכבוש לא מן הים אלא מן המזרח, וכצעד ראשון יש להשתלט על האי טיראן שבמוצאו הדרומי של מפרץ אילת. נרכשו מפות ימיות של סביבות האי וספרי-מחקר על האיזור הזה" (ז'בוטינסקי 1980, 128, 130).

רמזים לעמדה ימנית-אימפריאליסטית זו, שאמנם מדברת על כיבוש מן המזרח אך ממליצה לעשות זאת לנוכח הים ובאמצעותו, הופיעו בספרות העברית זה מכבר, אבל הם לא גברו על המגמה הכללית של שלילת הים והפניית הגב אליו. מעניין להביא כאן דוגמה אחת מתוך רבות משירתו של אורי צבי גרינברג, אשר נכתבה באותה תקופה. גרינברג, איש הימין הרדיקלי, כלל בספרו הפוליטי הנוקב *ספר הקטרוג והאמונה* (1937) שיר בשם "עם לבדד". השיר הוא שיר מחאה נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל:

רמיתני המלך קראנוך בעם הדוויים:
 פורש המלך, גביר המלכים בעולם!
 בתפלת הפדות שיגונות הדורות האפילה
 הצפת המלך אש חרות גדולה להגיה
 ונתח לנתח הצטרף בעמי המנתח
 ותפוצות דמים בדם נגעו.

איזו הללויה, איזו אהבת לב מרוננת
 נשאנו לברית, בקבלנו את שטר-הזהב-
 לשיבת-ציון מידך המלך!

מגדות ים הכסף עד גדות ים אדיר,
מאוקנוס השקט עדי קטן הנהרות הנדח,
מגולת חרבין עד הכפר התלול בקרפטים

צבעוני דגליך תלינו כמשוש הצבעים
לפתאום באויר: במדינות לא שלך!
איפה אין יהודי? ואי לא דגליך העלינו?
שום דגל מלכות כה אהבנו ביקום, כדגליך!

ספינות פים היו לנו למו עוגבים
ורחבות ימים – חדות-עולמים לפתאום!
כעבותות הספינות עצבינו היו בעבים:
לעמד במסה. לא להנתק בסועה.
וכתרון ברוח – אפינו הגזעי מתוח.

יבשנו בצות ועוררנו את חוש הצומח
שמת בשדותיו של אבינו מלכנו דוד.
ותחת-בכת היה כל בחור ברקוד
אחרי שלוה את השמש עד קצה השדה.

אנחנו אמרנו, אנחנו יכלנו, להקים
את מלכות ישראל השלישית: מעצמה לחוף ים,
אחות למלכות ידידות לך, בריטניה גדולה!
ידידות אמת, ידידות עברית מלכותית,

שאינה פידידות נוצרית בת חלוף ומארכ.
ידידות-ברית-חרב-דוד, שאינה מחללת
דם ברית לעולם.

(גרינברג 1991, 56-57)

הים בשיר הוא רכיב השולט על אומה ריבונית. התיאור העצמי של עם ישראל המדיני והריבון (שרומה על ידי הבריטים), נאמר כשהדובר מישיר עיניים אל

הים, במבט של שליט. הים הוא מקור לשמחת בעלי העוצמה – "ורחבות ימים – חדות עולמים לפתאום!" – ואינו מעורר כל חשש או הסתייגות. זהו ביטוי נחרץ של עמדת הימין כלפי הים, אשר ראה בו מרחב שליטה והפגנת כוח.

לעומת זאת, בשיח הציוני ההגמוני יוצגה ההפלגה המיתולוגית ממזרח אירופה דרך טרייסט באיטליה עד נמל יפו, באופן גורף, כהפלגה שתכליתה להגיע אל הטריטוריה, כאשר הדרך היא לא יותר מאשר אמצעי להשגת מטרה זו. לכן, הים התיכון נמצא כאן רק במעמד של מעביר אל הטריטוריה הציונית. ככזה הוא סימן שקוף (transparent sign), שאינו משמש מחוז של תשוקות ודמיונות, ומתפקד בעיקר כשיקוף וכתמונת-מראה של האדמה המאיימת והנחשקת. המבנה של ייצוג הים הוא של משטח חלק. אין לו ישות משל עצמו אלא הוא דומם, המאפשר להשתמש בו לשיקוף קווי המתאר של הטריטוריה. יוצא מכך שהתעללותו של הים במפליגים בו והקשיים שהוא מערים עליהם, משקפים בדרך כלל את הקשיים שמערימה הטריטוריה שאליה הם שמים את פעמיהם.

זאת ועוד. בהיצמדותו למרחב הסמלי, זה של ציון האידיאלית והמדומיינת, הסיפור הציוני ההגמוני מוחק גם את אגן הים התיכון ובונה אותו כישות דמיונית, הנוצרת על ידי הדמיית יחסי ייצור הדדיים בין הטריטוריה לים. מרחב ציון האידיאלית הוא תוצאה של ארגון יחסי היבשה והים כיחסי תלות חד-צדדיים: של הים ביבשה. "כשם שעלינו להפריח את שממות הנגב – כך עלינו לכבוש מרחבי הים", כתב בן-גוריון, כשהוא עורך – שלא כמו הרביזיוניסטים שהעניקו לים מקום משל עצמו – רדוקציה טוטלית של מרחב המים ומצמצם אותו אך ורק למונח הלאומי של "כיבוש" מרחב הטריטוריה. על כך הוא מוסיף את המושג המתפשט של הטריטוריה על מרחבי המים: "ארצנו הקטנה תשגה ותתרחב, אם נבין שחוף-ים אינו מחיצה וגבול – אלא גשר ופתח – לאימפריה ענקית המשתרעת כמעט לאין-סוף על גלי הימים השוקקים חיים ועושר וכוח ועוז" (בן-גוריון 1950, 48).

הים לא רק משועבד לטריטוריה היבשתית בכך שהוא זה שמעביר אליה את המהגרים, אלא גם מייצר דימוי שלה. הוא זה שכייצוג סמלי הופך את פניה של הטריטוריה המשתקפים דרכו לחלקים הנקיים משברים ומפגמים. ולחלופין, הטריטוריה היא גם זו המייצרת את דימוי הים, כך שהים הוא שיקוף המראָה שלה – המשקף לה את עצמה, על סכסוכיה וקשייה. ועם כל זאת, אין להסתפק בהצבעה הבינארית על דימוי המראָה ועל הדיכוטומיה הבינארית של "יבשה מול ים". המבנה הדיכוטומי, ובעיקר ההדחקה והמחיקה שעובר הים, הם תבניות הכרוכות באלימות, ולכן מעשה השיקוף ההופך את הים

למראָה מְשֻׁקֶפֶת, נטולת ישות, מוחק מהיבשה את השברים שבה, ובכך מפעיל אלימות על היבשה ומשפיע גם על מנגנון הכוח הכרוך בסיפור הציוני. הנרטיב הציוני משתמש, אם כן, בים התיכון ככלי לחיזוקו ולביצורו כנרטיב לאומי הגמוני. לכן, קריאה נכונה של יחסי הים והיבשה תחשוף את השימוש הלאומי-ציוני בים התיכון כמנגנון לדיכוי ולמחיקה של האלימות, שהייצוגים הטריטוריאליים רוויים בה. שכן, המאבק הציוני על הטריטוריה הארצישראלית הוא כמעט תמיד מפגש של כיבוש בכוח הנשק, וגם, כפי שהדבר כונה ברטוריקה הציונית, "כיבוש העבודה" בידי היהודים – בעיקר בחקלאות – מידי הערבים. זהו מפגש אלים עם נוף ועם בני אדם "אחרים" – הפלסטינים תושבי הארץ, אשר מחבלים בסיפור הציוני ולפיכך נוכחותם אינה רצויה לו. התוצאה הישירה של מפגש אלים זה היא שגם הייצוג של הטריטוריה הוא לעתים קרובות מאוד ייצוג של זירה רוויית אלימות, המיוצגת דרך קבע כטריטוריה שלאחר מעשה האלימות (חבר 2004). לעומת ייצוג הטריטוריה כמי שנעשה בה מעשה של אלימות, הנרטיב המחוק של הים מתפקד כייצוג חלק, הומוגני וקל להדחקה. לכן הוא יכול לשמש כלי נוח לדילוג על פני הים התיכון אל ציון. נוסף על מעמדו זה כגשר, ממלא הים גם פונקציה של תמונת-מראה חלקה, של סובלימציה או של התקה (displacement) שעליה משורטטים פרטי היבשה, נופיה והקשיים שהם מעמידים בפני המתיישב. בראש ובראשונה היא מציינת את אוכלוסייתה הלא-יהודית, זאת שאינה מועמדת להגשמת החזון הציוני, כדי להכפיף אותה לנרטיב של התגברות ותקווה.

הים משמש דימוי חלק והומוגני, המאפשר להתבונן ביבשה שסביבו באורח סמלי, המכפיף את הפרטים השונים לאידיאה של ציון: אין יבשה בלתי אם זו של ציון, ולכן גם כל מה שקורה סביב אגן הים התיכון אינו קיים – שכן ההתרכזות בציון פירושה הוא שאין בעצם אגן, והכול מסביבו נמחק או נדחק לשוליים. האחר הנדחה והנחשק הוא יליד המדבר. משמע, שמי שחי לחוף אותו ים הנושק לחופי ציון אינו קיים. כך ההתקה הזאת מן היבשה אל הים מאפשרת להפוך את הים מהנמחק הגדול גם למוחק הגדול. עם זאת, יש להדגיש, המחיקה הזאת לעולם אינה שלמה, והאפיסטמולוגיה הימית יכולה להצביע גם על הניואנסים ועל השברים שניכרים בדימוי של הים ואשר מערערים על הדיכוטומיה החדה בין ים ליבשה.

התוצאה של המאמץ למחיקתו של אגן הים התיכון (שלעולם אינה מלאה) היא שהטלאולוגיה של התנועה מאירופה לארץ-ישראל מעמידה את אזורי החוף הקרובים, וודאי את אלה הדרומיים לארץ-ישראל (שכן המהגר המזרח אירופי נזקק להם פחות), כמשניים וכשוליים. בשל התכלית הטריטוריאלית,

האינטנסיבית כל כך, של המסע לארץ-ישראל, מתממש הגישור שמבצע הנרטיב הציוני בין צפון הים התיכון, האירופי, לבין דרומו ומזרחו, באורח כה נמרץ עד שאזורי החוף הסמוכים לארץ-ישראל, במיוחד אלה שהם מדרומה וממערבה, נמחקים כאובייקט בעל עניין. גילוי הבוטה של מנגנון זה הוא בתרבות הישראלית בת-מינו, זאת שהתפתחה בעקבות הכיבוש הישראלי ב-1967. אגן הים התיכון הופך בתרבות זאת להיות תחליף של האחרות: במקום לייצג בשיח הישראלי את האחר הפלסטיני וגם את האחר המזרחי (היהודי המזרחי) – מיוצגים בו האזורים הצפוניים והמערביים של אגן הים התיכון. הסטת המבט מן הדרום והמזרח אל הצפון והמערב מתנהלת בתנועה מטונימית לאורך חופי הים התיכון מסוריה, לבנון, מצרים, מרוקו, אלג'יר ומתוניס, אל איטליה, צרפת, יוון וספרד.

הסיפור של הים הוא, אם כן, סיפור שאפשר לתארו – במונחיו של סטיוארט הול (Hall 1996) – כ"סיפור כיסוי" לאומי, המסתיר את האלימות של הטריטוריה. "סיפור הכיסוי" הציוני הוא סיפור של תשוקה לדמיין את הלאום באמצעות סיפור רצוף וקוהרנטי. ואכן, בתרבות לאומית, "הדימוי של הים מילא תפקיד מרכזי אשר תרגם את הזהות הלאומית מזירה של עימות פוליטי לעובדה תרבותית" (Quilley 1998, 146). קריאה ביקורתית תצביע על כך שסיפור הכיסוי הזה לא תמיד מצליח לכסות על המתח שמייצרים השברים והקונפליקטים הטריטוריאליים. זוהי קריאה שתחשוף את השברים מול מאמץ הכיסוי, שכן, כאשר הים אינו יכול יותר לשמש מראה חלקה, נגלה השבר לעין.